

UDDRAG FRA :

ARTHUR FANG

ROSKILDE

II.

FRA BYEN OG DENS HISTORIE

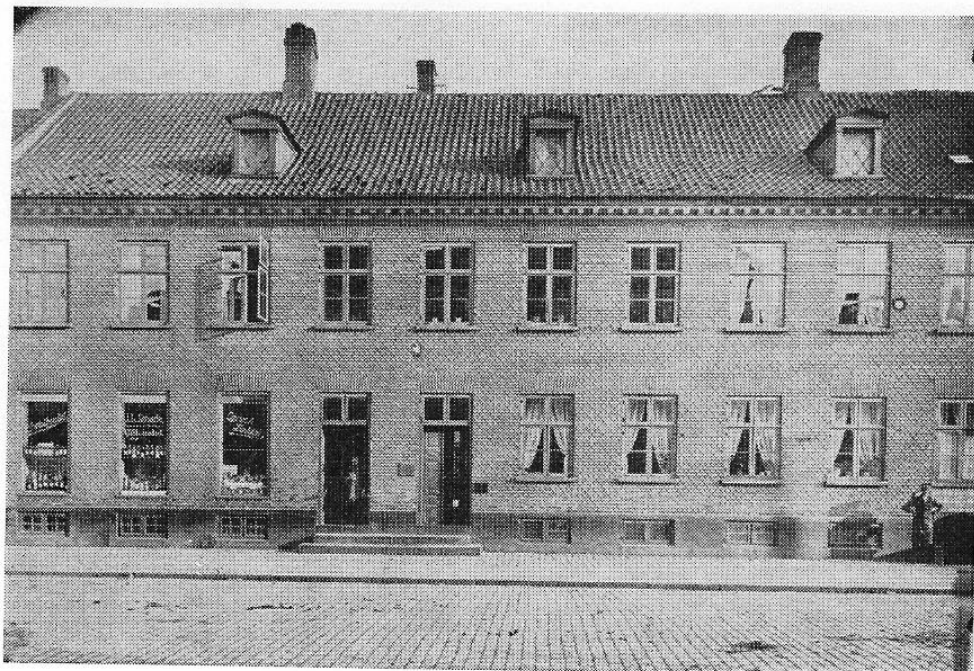

KØBMÆNDENE OG DERES GÅRDE

I den gamle købstad var købmandsgården det økonomiske grundlag. I Roskilde blev den det først efter Reformationen. Vi træffer i 1600-tallet som foretagsomme købmænd først Schrøderne, senere Langerne og fra omkring midten af 1700-årene de store købmandsslægter Borch, Brønniche og Kornerup, som gennem halvanden hundrede år ikke alene prægede byens næringsliv, men så at sige var Roskilde.

Købmandsgården var en lille verden, som hvilede i sig selv, takket være dens alsidighed og ikke mindst dens landbrug — på op til 100 à 200 tdr. land. Baseret på dette kunne der være malteri, bryggeri og brændevinsbrænderi — med dertil hørende studedefning. Gennem købmandsgården gik byens og oplandets omsætning med så at sige alle fornødenheder: urtekram, isenkram og manufaktur, desuden tømmer og jern. Kornhandlen har været hovedhjørnestenen. Gennem lang tid var det fast sædvane, at oplandets bønder kørte deres høst til deres faste købmand og samtidig købte ind, hvad de havde brug for. En del af pengene gik således to gange over disken og vel hver gang med gevinst.

I store træk et forsøg på at rekonstruere den Borchske gård, Algade 12. I forhuset kramboden med hele dens brogede indhold af alle slags købmandsvarer: urtekram, manufaktur og isenkram. Bag butikken kontor og lager og oven over butikken igen lagre. En lang gang midt gennem bygningen — døren t. h. på billedet — adskilte kramboden fra købmandens bolig. For enden af gangen lå folkestuen eller kælderstuen, som den også hed, det fælles tilholdssted for gårdens mange folk og for kunderne fra landet. I ældre tid havde købmændene privile-

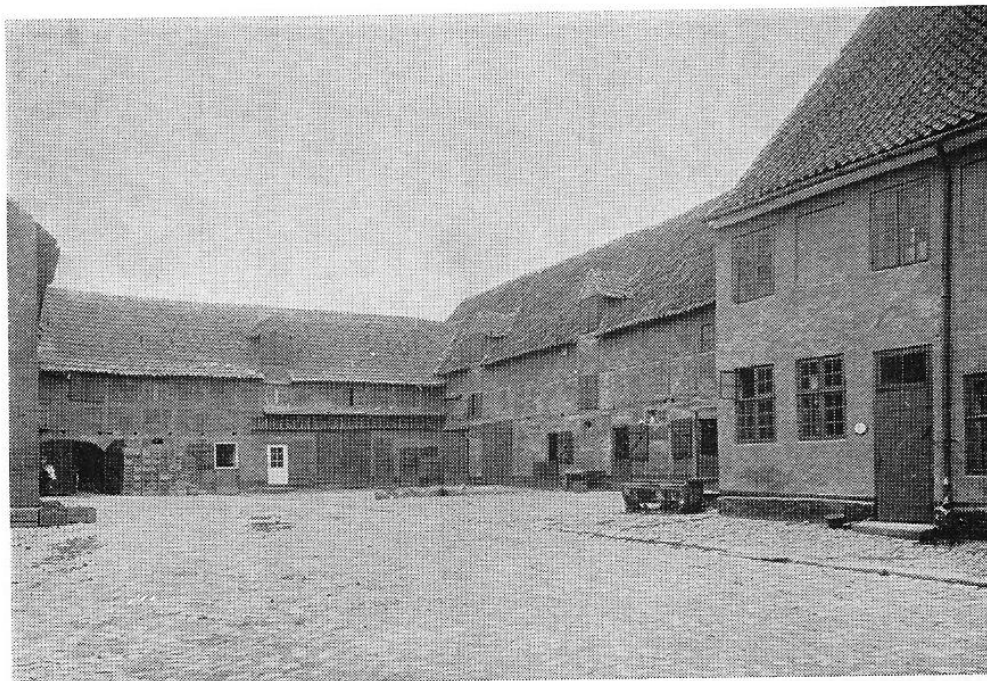

Forhuset til Algade 12.

gium på at måtte udskænke øl og brændevin til deres kunder. Beværtningen forestodes af kælderpigen. For snaps og øl til den medbragte mad skulle hun have et par skilling, en dram over disken i butikken var gratis.

Det store folkehold fortæller mere end noget andet om, hvor omfattende bedriften i grunden var. I Anders Borchs bedste tid — omkring 1850 — var der 4—5 mand i butikken, 1 maltgører, 3 mand i brænderiet, 2 loftskarle, 2 gårdskarle og 3 kørekarle, hovedsagelig til købmandsforretningen. Videre 1 avlskarl og 3—4 andre karle til landbruget og til husholdningen 2 jomfruer og 3 piger. Lidt højere end de andre rangerede herskabskusken og gartneren, kun disse to delte et værelse. Alle de andre tjenende ånder havde meget primitive sovesteder, pigerne spartanske alkover under trappen op til første sal, mens karlene lå bunket sammen i et lille rum to og to i hver seng i to etager over hinanden — storkereder blev det kaldt.

Den vestre længe var i murfast forbindelse med forhuset. I den brede grundmurede del var der først køkkenet i forbin-

、 Gårdspladsen til Algade 12 set mod bagbygningen.

delse med købmandens lejlighed, i resten af huset lå brændevinsbrænderiet. Stødende op til dette fulgte i bindingsværkslængen først drankstalden, hvor studene stod til fedning — salige i én permanent kæfert — der var slet ikke blevet så lidt sprit tilbage i bærmien. Videre kostald, vognport og lade. Oprindeligt blev hele tværlængen benyttet som bondestald. — Den hvidmalede dør midt på tværlængen fører ind til den herskabelige havestue. Mod haven var huset muret med mørkbrændte røde sten og lignede mest af alt en klosterfløj. Foran den i syd bredte sig en stor have, heget ud mod Læderstræde af et stengærde; deri et lille vidunder af en muret indgang, blegrød kalket og med hvid gesims.

Til gården kom forskellige tilliggender. Først den store tømrerplads, der optog hele det dengang ubebyggede vænge på østre side af Hersegade. Med kirkegården i øst rakte vænget fra Store Gråbrødrestrede og sydpå ud til Grønnegade. Også her var der en bondestald i en af de gamle husarstalde fra dengang Roskilde havde ryttergarnison. Da Anders Borch holdt

Gårdspladsen til Algade 12 set mod hovedporten.

op med at drive forretning med tømmer, opførte han sydligst på grunden det nu helt ombyggede Hersegade 11 samt det mindre nr. 9 — nu Roskilde Håndværkerforening. På facaden står forbogstaverne i hans navn A. B., og det var tanken, at han ville have tilbragt sine sidste år her.

Hermed er de Borchske herligheder ikke udtømt. Agenten var også ejer af »Sukkerhuset« i Sct. Olsgade, her var der bræddelager i underrummene og korn op til vinduerne på alle de store lofter. — Glemmes må heller ikke de 150 tdr. landbrugsjord.

Var omsætningen god i alle stordriftens forskellige grene, så var og blev dog kornhandelen den vigtigste. Når bønderne om efteråret kom kørende med deres korn, holdt vognene i lange rækker ned ad Rosenhavestræde og Sct. Olsstræde. Ikke alene fra den nærmeste omegn kom der korn, men også fra de store herregårde i Hornsherred og selv fra så fjerntliggende steder som Kærup og Valsøllilegården helt ned ad Ringsted til. Også ad søvejen førtes der betydelige partier korn til de Roskildekøbmænd.

Især kornet — indtil korntorvet kom — gjorde købmændene til rigmænd og storfolk — grundlæggere af sande dynastier. I op mod to hundrede år har særlig familierne Borch, Brøn- niche og Kornerup behersket byens næringsliv, tidligere Aare- strup'er og Langer, den sidste slægt brød tidligt op og forlagde residensen til Frederikssund. At slægter som de tre første i så lang tid har kunnet holde sig på toppen, er vist ellers i køb- stæderne et ret enestående fænomen. Det skyldes foruden per- sonlig indsats et stærkt sammenhold og frodighed. Familierne giftede sig næsten udelukkende ind i hverandre; så formuerne ikke blev splittet. I de rigtig gode gamle dage var det af bor- gerskabet kun købmændene, der var signeur og senere mon- siur og levede oppe i en lunende sfære, højt hævet over Hans skoflikker og Anders smed for slet ikke at tale om de småhand- lendes forarmede grå skare. Det tog tid inden håndværkets mænd nåede så langt, at de fik sig et efternavn. Storkøbmæn- dene alene var selvskrevne til at blive eligerede borgere (byråds- medlemmer), kaptajner i borgervæbningen og opnå datidens etatsrådstitel: kgl. agent. Den fedeste guldfisk fik dog købman- den i sit garn, når han blev konsumptions-forpagter og mod en fastsat afgift overtog opkrævningen af konsumtionen eller accisen, den told, der skulle svares af varer, der fra landet ind- førtes til byen. Det var købmændene, der »skød til papegøjen« nede ved »Børsen«, mens småfolk stod udenfor — og i det hele taget på alle områder førte det store ord — vel at mærke næst efter embedsmændene; thi for disse enevoldskongernes repræsentanter måtte selv signeur Borch og Kornerup bøje sig — dog yderst sjældent skete det. De velfyldte pengeposer gav i det lange løb bedre rygstød og solid selvfølelse, man ser det bedst på malerierne af dem: meget stramme herrer med ær- værdige parykker og tilpas aristokratisk air, ikke mindst hos deres gemalinder i stiveste puds.

Anders Borch havde — som det sig burde — giftet sig ind i et af de andre købmandsdynastier — med Ane Kirstine Brøn- niche. Det blev et trist ægteskab, nu havde den gamle frodig- hed svigtet, der kom ingen børn. Det store, mere end velfun- derede hjem var koldt og stift. Allerede i 1860'erne havde agenten overladt købmandshandelen til sin mangeårige med-

hjælper I. L. Schade. Endnu en tid vedblev han at handle med korn, tømmer og vin, men lidt efter lidt afviklede han også disse forretninger. I 1878 døde fru Borch, og så kom der tre ensomme år. Tung og plaget af astma sad agenten i sin lænestol ud mod Algade — han kunne slet ikke få has på tiden.

Da den rige agent — han fik ikke helt med urette skyld for at eje det halve Roskilde — mæt af dage døde, var det en stor begivenhed i den lille by. Havde man vidst, at hans testamenteriske bestemmelser var så omfattende, at de i trykt tilstand blev til en hel lille bog — havde det været en ikke ringe sensation. Af hovedparten af formuen på 258.000 kr., nogle millioner i dag, blev de Borch-Brønrichske familielegater stiftet.

— — —
Et af Vilhelm Marstrands allerbedste billeder er den Borchske fugleskydnings-skive. Den er gjort med både humør og humor, for den unge, livsfriske maler tager naturligvis ikke de gamle bedsteborgere nær så højtideligt, som de måske selv gjorde. Billedet er så tydeligt malet *con amore* som en gave til malerens gode gæstevært, købmand Søren Borch.

Efter fire års ophold i Italien var Marstrand just vendt hjem og havde af flere grunde søgt til Roskilde. Her havde han slægtinge, og i omegnen måtte han kunne gøre studier til sit medlemsbillede til Kunstakademiet. Opgaven lød: »Scener af det danske folkeliv«. Han slog sig ved nytårstid 1842 ned hos den ene af sine mostre, Rikke, gift med justitsråd, borgmester og byfoged Lauritz Foss. Ægteparret og deres syv smukke, mørkladne døtre boede midt i byen i deres eget hus, nu Stændertorvet 4. Marstrand var blevet 31 år og begyndte at føle sig ægteskabsegnet. Det varede derfor ikke altfor længe — især da borgmesterinden var temmelig ivrig — før der blev forlovelse med kusine Thekla. Kæresten har omgående malet hende, en nydelig ung pige med brune øjne og blankt sort hår. Det var måske gået lidt for hurtigt med forlovelsen, for det holdt kun godt dyrehavetiden ud — alligevel har pigebarnet nok sin andel i inspirationen til det mesterlige maleri. En ven af Marstrand siger forlovelsen gik i stykker, fordi Thekla var kedelig; samtidig tegner han et temmelig hårdkogt billede af borgmesterfamilien.

Ved siden af borgmesterens boede Søren Borch i den store købmandsgård, nu Stændertorvet 2, Kornerupernes stamsæde, hvor dynastiets grundlægger Peder Kornerup begyndte. En sønnesøn havde 1821 købt slægtsgården, men døde kort efter i en ung alder. Hans enke Inger Caroline, født Brønne, blev ikke længe efter gift med købmand Søren Borch. Han var en livsglad mand, som elskede selskabelighed, og Marstrand blev snart en hyppig gæst i det velhavende hjem. Det faldt næsten af sig selv, at Borch lagde køretøj til, når maleren ville optage studier i omegnen. Marstrands medlemsbillede til akademiet blev den berømte holbergske scene med den disputerende Erasmus Montanus. Marstrand havde på egen hånd føjet Holberg til den bestilte folkelivsskildring. Morsomt nok kan man af maleriet se, at maleren har fundet sceneriet i det idylliske Lille Valby nordlig for Roskilde.

Som tak for gæstfriheden og den gode hjælp tilbød Marstrand Borch at male hans skydeskive, da han 1841 var blevet fuglekonge. Da det en tid så ud til, at fugleskydnings-selskabet ville gå i stykker, kunne folk få deres slægtninges skiver tilbage. — Familien Borch fik Marstrand-skiven, som nu er i Hirschsprungs museum.

En gang til har Marstrand boet i Roskilde, da han malede i Christian IV's kapel 1864—66. Det første år boede han hos Sct. Jørgensbjerg-præsten Hans Hertz i den gamle gård på hjørnet af Skolegade og Weysegangen, de sidste år i villa Clermont i Hedegade.

Søren Borch blev fuglekonge to gange. Skiven fra 1847 er malet af hans stedsøn Jacob Kornerup, og den giver også et optrin fra skydningen ved havnen. Den nye konge er i spidsen for skydebrødrene på vej til middagen i »Børsen«s sal — man har øjensynligt fået pillet brystpladen tidligt ned. Derfor kunne det alligevel blive sent, der skulle jo spises godt og drikkes rigeligt, så det kunne være højlys dag, før kæmperne fandt vej op ad Tuttesti. Det hændte engang — og det var en stor sensation i en tid, hvor embedsmændene var små afguder — at selveste byfogden satte det guldtressede embedstegn over styr. Til alt held blev kasketten fundet af en vægter og diskret afleveret.

Søren Borchs skydetavle, malet af Vilhelm Marstrand 1842.

Fra venstre: delvis dækket af muskedonneren apoteker Arends, med Jacobiner-hue ritmester Brechwold, Søren Borch modtager fuglekonge-dekorationen af agent Thomas Hagedorn Svane, imellem dem justitsråd, stiftsskriver Chr. Hansen og værten i Prinsen, kaptajn Svejstrup, bag Svanes skulder dukker agent Anders Borch frem, foran denne fuldmægtig Heering og siddende i forgrunden fuldmægtig på Sct. Hans Hospital Korsgaard, bag denne malermester Ehlers, siddende bag ved bordet købmand Jacob Brønnicke og bag denne justitsråd, borgmester Foss.

Med Marstrands skydeskive er man helt inde på livet af datidens Roskilde — det Roskilde, man regnede med. Det er beundringsværdigt, hvor behændigt de mange personer er indrangeret på den snævre plads. Og så får man til og med sceneriet: stangen med fuglen i baggrunden og mastetoppen, som viser, at det er ved havnen. Hovedpersonen, Søren Borch, modtager af selveste kgl. agent Thomas Hagedorn Svane, borgerrepræsentanternes formand — det grønne kongeskærf. Og for at blive ved Borcherne er det bror Anders, der titter frem over Svanes venstre Skulder.

Otto Wroblewski, som i 50'erne i fem år havde boghandel på Nytorv, har i sin lille erindringsbog givet livfulde skildringer af Søren Borch. På sin første høflighedsvisit hos »den prægtige, brave og joviale købmand, agent Søren Borch« blev han budt på den berømte, næsten sorte portvin. Den kostede 4 mark flasken, det er 1 kr. 33 øre. Da koleraen i 1853 kom til Roskilde, blev der mægtigt aftræk på Borchs sorte, efter at en læge havde sagt, den var god til at holde maven varm. Wroblewski havde knapt været en måned i byen, da Søren Borchs fødselsdag indtraf. »Den betragtedes«, skriver Wroblewski, »som en offentlig festdag i byen — jeg tror endog, der var almindelig flagning — og »hele Roskilde« indfandt sig da for at aflægge visit og lykønskning hos den joviale og elskværdige vært«. Som ny i byen havde Wroblewski været for beskeden til at give møde, men fik senere at vide, at Borch gerne havde set ham. Næste år tog han så revanche.

»Om formiddagen ved 11—12 tiden gik man over til fødselsdagsbarnet, der var godt oppe i 50'erne, og overbragte sin lykønskning, hvorefter man i den store spise-stue blev bænket ved et mægtigt frokostbord, der var dækket med alt, hvad hjertet begærede; folk gik til og fra, og fadenes indhold fornyedes stadigt; var så bordets glæder nydt, gik man, det var den sidste uge i maj, ud i haven og trakteredes med ekstrafile cigarer og rhinskvin. I hine tider så man af og til i provinsbyerne omdragende musikbander; de kaldtes hannoveranske jægere, var gjerne en 5—6 mand i følge, alle trakterende blæseinstrumenter;

Søren Borchs anden skydetavle fra 1847, malet af Jacob Kornerup.

Det fornøjelige sceneri viser skydebrødrene på vej til middagen på »Børsen«. Den statelige mand midt i billedet — iført grå benklæder — er Søren Borch smykket med fuglekonge-dekorationen.

kunne agent B. opsøge en sådan bande, blev den med glæde engageret til gæsternes fornøjelse i haven. Og når man så gik henad 2, blev man altid — i det mindste mange af os — indbudt til at komme til aften, men tidligt; og da jeg klogeligt underhånden hørte mig for, hvad »lidt tidligt« betød, fik jeg at vide, at det var henad kl. 4. Formodentlig var der lidt diplomati med i spillet, og der ved det sagte skulle antydes, at det ikke var middag.

Så stillede man kl. 4, og den store gårdsplads, der ellers, især på torve- og markedsdage, var fuld af bøndervogne, der bragte sæd og fedevarer til købmanden for at køre hjem med dennes varer i bytte, var nu fyldt med alle byens herskabsvogne, lukkede og åbne til at befordre ofte 50—60 gjæster på en lille køretur, undertiden med de grønne hannoveranere i spidsen. Turen gik gerne til Bose-rup skov, hvorhen et par af husets fixe tjenestepiger i hedebodydragter forud vare tagne ud med en lille forfriskning i form af fint skåret smørrebrød og en snaps extra-fin cognac. Efter et kortere ophold med spadseren og passieren tog man hjem, hvor aftensbordene ventede mellem 7—8. Jeg siger med vilje bordene, da gjæsternes tal i reglen var så stort, at vi måtte placeres i to stuer, hvis mellemdøre var fjernede, og bordene gik i flugt fra den ene stue ind i den anden. Her at ville opregne det rige aftenbords mange og gode sager, hverken kan eller vil jeg; men én ting glemmer jeg ikke, da det bør nævnes som et kulinarisk curiosum; hvordan vejret var eller foråret havde været — man erindrer, at det var i maj måned — så skulle der serveres slikasparges, om de så skulle forskrives fra udlandet; nu for tiden vil man jo ikke finde noget videre mærkværdigt heri, men når man erindrer, at der for 50 år siden ikke var mere jernbane end fra København til Roskilde, og så betænker, at der kunne være 60 mennesker at bespise, så var den nødvendige sending, om det kun var fra Hamburg, ikke så ringe en sag.

Og hvem var så deltagerne i dette muntre lag? Ja, der var jo en ret talrig repræsentation af slægterne Borch, Kornerup og Brønnicke, disse Roskildes tre hyppigst i hinanden indgiftede patricierslægter, der snart i et par århundreder dannede Roskildes købmandsaristokrati, adskillige andre af byens købmandsstand og industridrivende, embedsmænd og enkelte af latinskolens lærere og byens præster.

Når måltidet var endt, tages der af bordet, der straks efter blev besat med dampende puncheboller og fyldte cigarkasser; og så gik det atter løs med taler og sang ud

ad sommernatten, for de mere udholdende til morgenen begyndte at gry; så gik de en tur i Klostermarken for at »se solen stå op«, og begyndte den kommende dag, der var en anden Roskilde-købmands fødselsdag, med at aflægge ham en visit, hvorpå vedkommende ifølge mange-årig tradition var belavet, så at gratulanterne modtoges med en dampende kop kaffe og en let frokost, hvor silde-salat og en snaps genever vare efterspurgte ingredienser.«

— Når Wroblewski slutter sit festlige referat af Søren Borchs fødselsdag med »På denne måde fejres næppe nogen fødselsdag i Roskilde« — kan man vist roligt tiltræde.

Søren Borch døde 1862, kun 64 år gammel. Han efterfulgtes af sønnen Anders Jacob Borch, der blev gift med den smukke Martha Willumsen — kaldet »Skovens lilje« — en datter af skovfoged Willum Willumsen i Boserup. Endnu en tid blev der hos Borchs ført stort hus, men tiderne ændrede sig. I gården begyndte det at tømme ud. Storkøbmændenes tid var ved at være forbi. Først i 90'erne solgte Borch gården. Han beholdt en del af haven og opførte her villaen Allehelgensgade 8. — Senere flyttede familien til København, hvor Anders Jacob Borch døde i 1904.

Den sidste Borch i Roskilde ligger begravet på Gråbrødre kirkegård, hvor så mange medlemmer af de gamle købmands-slægter hviler.

På hans grav er rejst en granitstøtte med portrætrelief i bronze udført af hans datter, billedhuggerinden Elna Borch. Hun havde to søstre, Sophie Borch, som 1900 blev gift med marinedirektør Ivar Johan Falkman i Stockholm, og Agnes Borch; efter hendes død i 1961 er familie billeder og gammelt indbo gået til slægten i Sverige.

— — —

Stamtavlen over Roskilde-familien Borch begynder med Jens Andersen, der i 1600-tallet var borger i Roskilde. Han har to sønner, Hans og Anders Jensen Borch. Den første er sadelmager i København, den anden handelsmand og senere kordegn i Slangstrup, fra ham udgår Roskilde-Borcherne. Hans ældste søn bliver købmand på »Børsen«, en datter giftes med købmand

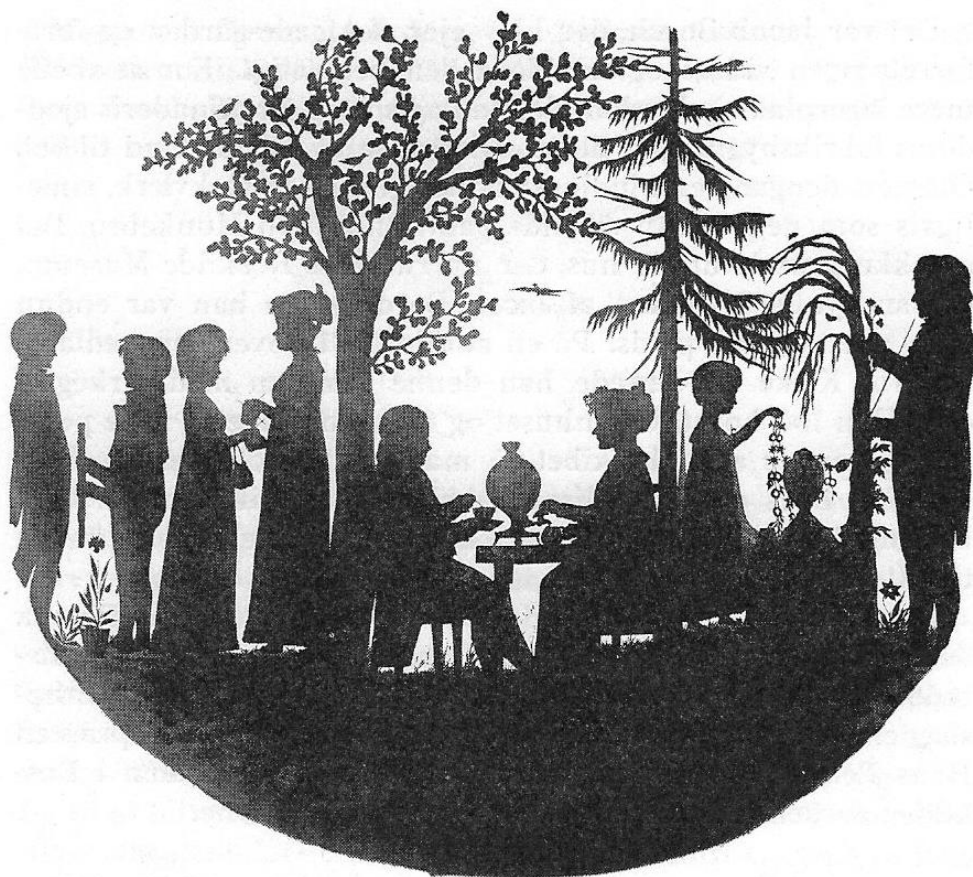

Anders Borch (1721–1793).

Anna Brünniche (1722–1762).

Søren Bruun. De får 15 børn, fem døtre bliver gift med Kornerup — en af dem, Hans Kornerup i Skomagergade, tager sig af tre efter tur. En søn, Anders Andersen Borch, fører Borch-familien videre. Det er gået hurtigt med ham, allerede som 21-årig kan den »velagtede købmands karl« købe den store ejendom Algade 12 (Hotel Roar), som blev i familiens eje til 1880'erne. Han når efterhånden alt det, der kunne nås. Hans første kone er en Brünniche, datter af en af drejerne, nr. to Karen Margrethe Fugl er datter af justitsråd, amtsforvalter Rasmus Fugl i Roskilde. I mellemtiden er købmandskarlen blevet en betydelig større mand. Nu tituleres han seigneur og nådig herre. I hans ægteskaber er der ialt 18 børn. Her vil vi nøjes med tre af dem: Rasmus Borch fra andet, Ane Marie Borch og Jacob Borch fra første ægteskab. Rasmus Borch blev student fra Roskilde Katedralskole og teologisk kandidat, han var først lærer, derefter i 42 år forstander for Opfostringshuset i København. Han er kendt som en ivrig bog- og kunstsamler. Rasmus Borch var ugift, men adopterede en lille pige, Karen Margrethe Borch, som blev gift med hospitalslæge i Roskilde Carl Kokansky Schiøtz. Til dem byggede han i 1844 — med sin

Jacob Borch og familie ca. 1810.

Fra venstre: Søren, Anders, Inger Bolette og Ane Margrethe, omkring themaskinen sidder forældrene, dernæst Sofie Dorothea og endelig huslæreren.

gode ven G. F. Hetsch som arkitekt — det anseelige Bondetinget 4, hvor der blev en malerisal stor nok til at rumme hans samling på 114 malerier af 48 danske kunstnere. Rasmus Borch levede sine sidste år i Roskilde og er begravet på Gråbrødre Kirkegård. Hans malerisamling er senere blevet solgt på auktion, mens en værdifuld samling af portrætter — henved 4000 blade — er erhvervet af Frederiksborg-museet.

Ane Marie Borch bliver gift med Carl Christian Rosted, han var først landmand, senere vært på »Prinsen«, men dør tidligt. Madam Rosted førte med stor dygtighed forretningen videre i omkring 30 år.

Det var Jacob Borch, der blev ejer af Algade-gården og førte forretningen videre og udvidede den betydeligt. For at skaffe mere lagerplads købte han det nedlagte sukkerraffinaderis ejendom: fabriksbygningen til Sct. Olsstræde og forhuset ud til Sct. Olsgade, dengang en bindingsværksbygning i to stokværk, rimeligvis som den endnu stående gamle fløj mod Munkebro. Det smukke grundmurede hus, der nu rummer Roskilde Museum, er sandsynligvis opført af Jacob Borch. Men han var endnu ikke mættet med plads. På en auktion 1815 over den nedlagte Sct. Ibs Kirke erhvervede han denne sammen med kirkegården. Han lod koret, våbenhuset og tårnet nedrive og satte porte i begge ender af kirkeskibet, så man kunne køre derind. Hvis der skal tales om vandalisme, skal anklagen ikke rettes mod købmanden, men mod stiftsøvrigheden og kancelliet, der havde tilladt salget.

En silhouet viser Jacob Borch og hans kone, født Bruun, deres fem børn og huslæreren til højre. Sønnerne er de allerede nævnte Søren og Anders, to døtre giftes ind i Kornerupslægten, datteren Inger Bolette bliver Sct. Jørgensbjerg-præsten Hans Peter Boye Hertz's anden kone. I »Domprovsten i Roskilde« fortæller fru Fich om købmandsfamilierne.

»Familieomgang manglede heller ikke vort hjem (domprovstegården). Foruden embedsmændene omgikkes vi meget de velhavende og gæstfri købmænds familier. Købmand Jacob Kornerup, den næstældste af de fem brødre Kornerup, var i 15 år fars stadige handelsmand. De førte et rigt og zirligt hus, havde mange børn og var jævnaldrende selskab for os alle. Hans svoger Jacob Borch var ligeledes velhavende og førte et behageligt hus; både mand og kone var her livligere end Kornerups, og her var fem børn, så det var også en behagelig omgang; men frem for alle må jeg dog nævne gamle Bruuns, svigerforældrene til alle disse vakre familier. Han var en solid og gammeldags handelsmand og hans hustru en ualmindelig smuk og værdig gammel kone, som havde bevist sin dygtighed i at opdrage døtre, da hun havde dannet otte udmærkede husmødre, der udbredte velsignelse og velstand i deres kredse.«

Mange medlemmer af de gamle købmandsslægter hviler på Gråbrødre Kirkegård, og adskillige monumenter er bevaret. Over Jacob Borch og hans hustru er der rejst en smuk mindesten med en for tiden karakteristisk indskrift:

De kierlige, troefaste egtefolk,
de ømme, værdige forældre
helliges dette minde
med barnlig kierligheds
smertelige savn,
salige haab.

— — —
Af de tre gamle slægter har Brønnicherne — navnet har lidt forskellige former — længst haft tilknytning til Roskilde. Deres stamtavle fortæller, at Peder Brønniche, drejer i Rostock, nedsætter sig i Roskilde år 1600. I fire generationer blev slægten ved faget, det har øjensynligt den gang været ret omfattende. Omkring midten af 1700'erne træffer man en Peder Brønniche, som tro mod traditionen begynder som drejer, men senere bliver »herbergerer i Prindsen«, og dermed gør sig værdig til at blive stadskaptajn. En yngre broder, Søren Brønniche, bliver slægtens første købmand; foruden stadskaptajn kan han notere: deputeret borger og overformynder. Brønnicherne er nu godt på vej — bort fra håndværkerstanden.

I stamtavlen står der ved en af de gamle drejere Peder Jacob Brønniche: »I den store ildebrand 1731 ville han hos sin søn Jacob drejer redde en kiste, men forløftede sig, gik hjem og døde samme nat«. I et glimt er den frygtelige bybrand blevet nærværende. En af den forulykkedes sønner var den kendte portrætmaler Andreas Brünniche. Der hænger billeder udført af ham på en række herregårde samt på Kunstmuseet, Frederiksborg og Rosenborg. Hans ældste søn var den ikke mindre kendte zoolog og mineralog Morten Thrane Brünniche, der har grundlagt Zoologisk Museum i København. Det peger hen på kunstneriske og videnskabelige anlæg i slægten og er måske gennem et kvindeligt medlem senere blevet overført til de ellers særdeles jordbundne Borch og Kornerup. Der tænkes her på Inger Caroline Brønniche, som i sit første ægteskab med

Sammen med domkirken tegnede Hersegades Mølle i et hundrede år Roskildes profil. Den store hollandske mølle, der bredte sine vinger vidt over hjørnet Hersegade-Jernbanegade, var bygget 1805-06. I 1910 blev den revet ned, men delvis genopført ude på Frederiksborgvej ved den nordre vej til Veddelev. Her fik den dog kun en kort levetid. — Det lille hus er acciseboden ved Hersegades bom. — Efter maleri af Jac. Kornerup 1850.

købmand Ebbe Kornerup bliver moder til maleren og arkæologen Jacob Kornerup og gennem sit andet ægteskab med købmand Søren Borch farmor til billedhuggerinden Elna Borch.

Den lige nævnte første købmand i slægten Søren Brønniche gifter sig med Anne Kirstine Schiøtz, datter af den første papirfabrikant på Maglekilde Mølle. En af deres sønner er købmand Jacob Brønniche, Algade 9. Også han var kaptajn i borgervæbningen, men nåede yderligere et trin op ved at blive kgl. agent. Han giftede sig med en datter af en silkevæver i Kongens Lyngby. De fik flere børn. Tre piger gør gode partier, ja, helt gode. Karen med Peder Kornerup, ejer af Østrupgård, Ane Kirstine med Anders Borch, Algade 12, og så den allerede nævnte Inger Caroline. Af sønnerne fik kun tre tilknytning til Roskilde: Søren, Peder og Jacob.

Søren Brønniche blev købmand på »Børsen«. Det impone-

Jacob Brønninges skydetavle fra 1851, malet af Jacob Kornerup.

Fra venstre: postfuldmægtig Breum, pastor Ludvig Lange, proprietær Peder Hans Kornerup til Østrupgård og Søgård, fuglekongen købmand Jacob Brønninge, bag ham Kyhn, Søren Borch, der gratulerer, dernæst møller Jacob Peter Brønninge og siddende købmand Rogers senior.

rende navn siger i øvrigt ikke noget, det har oprindeligt været knyttet til Havnevej 41, hvor Fugleskydnings-selskabet holdt til, og er senere overført til den to-etages ejendom på havnepladsen. Hans søn Hans Frederik Brønnicke, der studerede medicin, gjorde under koleraepidemien i 1853 en smuk indsats på Sct. Jørgensbjerg. Han blev marinelæge og døde 1910. Peder Brønnicke blev ved giftermål ejer af Hersegades Mølle. Foruden mølle og bageri lå der til ejendommen et betydeligt jordbrug. Hans søn Jacob Peder Brønnicke døde 1911 som den sidste Brønnicke i Roskilde.

Jacob Brønnicke overtog efter sin far gården Algade 9. Den har facade mod hovedgaden og Palæstræde. Sct. Olsgade-hjørnet optages af Algade 11, afløseren af det middelalderlige rådhus. Forhuset var grundmuret og i een etage; helt op til hjørnejendommen var den smukt udformede indkørselsport, nu er der tobaksudsalg. Op til porten lå butikken, og fra denne hen til nr. 7 (nu Sparekassen) rakte den herskabelige beboelse. Gode rummelige stuer med hvidskurede gulve. Efter skik og brug var der sofa med bord og stole om og ved vinduerne forhøjningen med sybordet. Luksus var der ikke tale om, men alt var godt og solidt. I gården er der endnu nogle velbevarede lager-længer fra købmandstiden.

Jacob Brønnicke var gift med en Kornerup, men ægteskabet var barnløst. I fyrretyve års alderen blev han lam i begge ben og kunne til sidst ikke gå. Alt gik alligevel videre, gård og forretning var velfunderet, og meget kunne dengang gå af sig selv. Jacob Brønnicke er portrætteret på begge de mest kendte skydeskiver, Marstrands fra 1841 og Jacob Kornerups fra 1851. På dem begge sidder han ned, på det første billede skimtes hans profil bag fuldmægtig Korsgaards solide skikkelse. Kornerup malede skiven til sin onkel som årets fuglekonge. Han sidder på stolen, hvorfra der skydes, og har lige fået fuglens brystplade pillet ned. Maleriet er nu på Frederiksborg. Jacob Brønnicke døde 1865. Algade-gården blev solgt. Dens jorder ude ved Holbækvej blev til Lysholmgård.

Gennem ægteskaber er Brønnickeerne vævet ind i de to andre store Roskilde-slægter. Det begyndte allerede i 1742, da en søster til værten i Prinsen og til den første Brønnicke-købmand

Jacob Kornerup.
Efter radering af
J. Buch, 1853.

blev gift med købmand Anders Andersen Borch, grundlæggeren af slægten i Roskilde, og bliver mor til ti børn.

Med de to købmænd Jacob Brønniche havde slægten utvivlsomt kulmineret. I Algade-gården var der blevet ført stort og gæstfrit hus i en målestok, som en senere tid slet ikke har kunnet holde. Dog kan det næppe siges, at Brønnicherne i økonomisk styrke nåede på højde med de Borch og Kornerup. Det skyldtes måske, at Brønnicherne aldrig fik del i det fede ben — konsumptions-forpagtningen.

— — —
En dag i oktober 1912 — i fem hundrede året for dronning Margrethes død — stod der på en lav platform midt i hovedskibet i Roskilde Domkirke en smuk gammel mand. I et levende og naturligt foredrag skildrede han den store dronning i hendes forhold til Roskilde by og kirken.

Det var den næsten 87-årige professor Jacob Kornerup, der holdt hovedtalen ved Historisk Samfunds mindefest. Lige så meget tilhørerne måtte beundre den åndelige kraft, der gjorde

det muligt at holde et stort foredrag, lige så meget kunne de glæde sig over foredragsholderens person. Hans fint formede hoved med det fyldige hvide hår og det lille franske hageskæg. Med små karakteristiske kast med hovedet ligesom sendte han ordene fra sig.

Jacob Kornerup var søn af købmand Ebbe Kornerup og Inger Caroline Brønnicke. Han fødtes den 19. november 1825 på slægtens stamsæde, den store købmandsgård Stændertorvet 2. Knap et år efter døde hans far pludseligt, kun 30 år gammel, og hans mor giftede sig med den unge købmand Søren Borch. Udgået fra de to kendte købmandsslægter fik Jacob Kornerup ved sin mors ægteskab tilknytning til den tredje.

Efter studentereksamen rejste Jacob Kornerup til København for at blive uddannet som maler, først som elev hos Rørbye og lidt senere på Kunstakademiet, hvor hans lærere bl. a. var Eckersberg og Marstrand. Efter at have afsluttet sin uddannelse med både den lille og den store sølvmedaille var Kornerup en tid udelukkende optaget af malerkunsten og en hyppig udstiller på Charlottenborg. I københavnertiden havde han lært den unge assistent ved Nationalmuseet J. J. A. Worsaae — dets senere direktør — at kende, det blev til et venskab for livet og af afgørende betydning for den unge maler.

Fra mest at have været genre- og portrætmaler kom arkitekturmaleriet nu i første række. Mere og mere fik Kornerup tilknytning til Nationalmuseet, og det førte til, at han i 42 år blev en skattet medarbejder. Efter arbejder på spredte felter nedfældet i en lang række bøger og afhandlinger blev det kirkernes kalkmalerier, der tog ham fangen og gjorde ham til en banebrydende restaurator. I ikke mindre end 80 kirker har han i årenes løb arbejdet. Worsaae har på dette vigtige område været initiativtageren, mens Kornerup blev foregangsmanden i arbejdet. Der fandtes ingen tradition, så Kornerup måtte selv udforme en praksis og tage begynderens vanskeligheder. Han rådede kun over en primitiv teknik, der var end ikke drømt om alle de hjælpemidler, som nutidens restaurering råder over. Men det var en styrke for Kornerup, at han forenede videnskabsmanden, kunstneren og den praktisk øvede mand i een person.

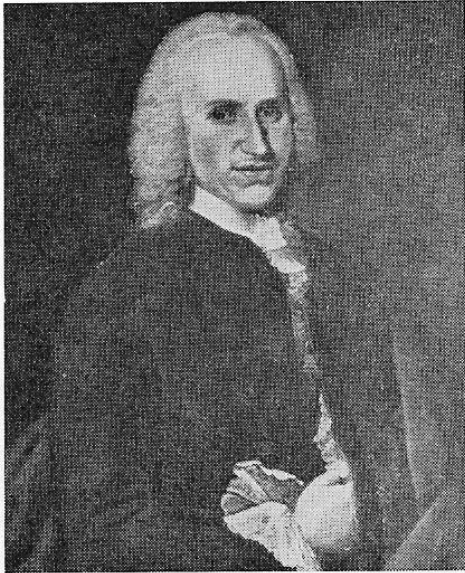
Ved siden af kirke-restaureringen har Kornerup udfoldet et omfattende lokalhistorisk virke. Et resultat heraf var den fortjenstfulde bog »Roskilde i gamle dage«, som udsendtes i 1892. Den falder i fire hovedafsnit: en skildring af livet i Roskilde i det 18. århundrede; en Roskilde-årbog fra de ældste tider til år 1800 og et udvalg af dokumenter og brevskeber. For sig selv står afsnittet »Spaniolerne i Roskilde, 1808«, hovedsagelig bygget på øjenvidners beretning. Et udvalg af artikler om Roskilde-emner udgaves i 1907 under titlen »Roskilde-minder«.

Jacob Kornerup døde den 9. marts 1913. Ved bisættelsen i domkirken talte hans mangeårige ven og værkfælle Lyngbypræsten, kirkehistorikeren, dr. Holger Rørdam. Da sørgetoget nåede ud på torvet, faldt den gamle klokke i Sct. Laurentii tårn med ind i ringningen fra domkirken. Med denne enestående hyldest hilste Roskilde Jacob Kornerup. Han overlevedes af fire døtre og sønnen Ebbe Kornerup. Han var uddannet som maler og udviklede sig i tidens løb til at blive en produktiv forfatter af rejsebøger, særlig fra exotiske lande.

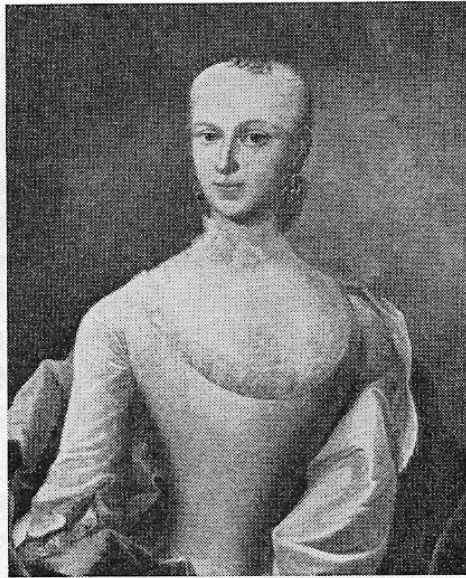
Den kornerupske stamtavle er prydet med et lille troskylskyldigt vers:

Vi bønder fordum var og måtte plougen kjøre,
Guds forsyn vores børn fra plougen vilde føre,
Gud dem til ære og lyksalighed forfremme,
og hver udi sin stand med nåde aldrig glemme.

Jacob Kornerups tipoldefar hed Jens Christensen og var gårdmand i Kornerup ved Roskilde. Hans søn Christen flytter til det nærliggende Allerslev, her har byfællerne givet ham kendingsnavnet Christen Kornerup. Det var hans søn Peder Kornerup, som sagde farvel til ploven for at gå i købmandslære i Roskilde. Hverken hans eller den samtidige Anders Andersen Borchs livsbaner er ordentligt belyst. De er begge grundlæggere af store købmandsdynastier, bliver hurtigt meget velhavende mænd; indehavere af alt, hvad der kan forlanges af ære og pengegivende tillidsposter samt ejere af store købmandsgårde, rige på jord. Peder Kornerup var gift to gange, første gang med Sophie Bruun, med hende havde han fire børn, der

Peder Kornerup (1725—1782).

Karen Kirstine Abel (1739—1801).

alle døde som små. I sit andet ægteskab med Kirstine Abel, datter af en købmand og »kgl. forpagter« i Frederiksborg, havde han 17 børn, heraf døde tre som små, men 10 sønner og 4 døtre blev alle gift og lagde et godt grundlag for slægten. Af de 10 sønner blev to embedsmænd, een møller i Hove, alle de øvrige købmænd, deraf fem i Roskilde, en i Præstø og en i Helsingør. Men hvordan har Peder Kornerup kunnet magte at skaffe dem hver en købmandsgård? Stamfaderen residerede selv i den store gård Stændertorvet 2, her døde han 1782 og blev begravet på Domkirkegården omtrent ud for søndre våbenhus — her ligger endnu gravstenen med hans og hans koners navne.

En af Peder Kornerups mange sønner var købmand Hans Kornerup. Hans gård var Skomagergade 21, senere kendt under navnet »Isefjorden«, vel nok efter en beværtning i ejendommen. En søn var Peder Hans Kornerup, der blev ejer af både Østrupgård og Søgård nord for Roskilde.

Da han overtog Østrupgård, var den på 13 tdr. hartkorn, da han døde i 1859, var den på 36 tdr. Han var på flere områder en foregangsmand, indførte dyrkning af raps og andre handels-

Kornerup'ernes stamsæde, Stændertorvet 2.

afgrøder og var den eneste i sognet, der staldfodrede sit kvæg rationelt, bl. a. med kartofler, hvorefter der avledes en masse. Inden han giftede sig med agent Jacob Brønniches datter Karen, nedrev han det gamle stråtekte stuehus og lod den nuværende statelige hovedbygning opføre i ren nyklassistisk stil. På Østrupgård var der tit rykind, blandt gæsterne ofte Weyse, som jo halvvejs var roskildenser.

Mølleren i Hove mølle var gift med en møllerdatter Karen Marie Hauerberg. Et af deres børn blev gårdejer i Gundsølille, hans eneste datter Karen Marie blev gift med møller Møllerup på Ladegårdsmøllen ved Roskilde. En af deres sønner var antikvitetshandler Otto Hauerberg Møllerup.

Næst professor Jacob Kornerup er vel nok hans fætter Hans Jacob Kornerup den mest kendte i slægtens senere led. Han fødtes i 1826, blev købmand i den store gård Ringstedgade 15, hjørnet af Bredgade. Endnu lidt ind i dette århundrede udfoldede der sig her den rige og alsidige virksomhed, som havde hørt hjemme i de store købmandsgårde. Den blev den sidste »levende« af de engang mange kornerupske gårde.

På en del af gårdens areal havde Kornerup i 1899 bygget den store villa Ringstedgade 19, hvor han tilbragte sine sidste leveår.

Han holdt af at rejse i udlandet — det gjorde kun yderst få den gang — i 1902 døde han under et ophold i Neapel. Da hans ældste søn Henri Kornerup to år senere afgik ved døden, blev Ringstedgade-gården ikke længe efter solgt. Hermed var det kornerupske købmandsdynasti i Roskilde ophørt.

Den gamle købmandsgårds vidtspændende karré er der endnu — omend stærkt ombygget. Den kan stadig berette om det rige virke, der har udfoldet sig her. Selve gårdspladsen imponerer ved sin størrelse, skønt en nyere bygning og nedkørsel til underjordisk parkeringsplads har taget deres part. Over indkørslen fra Bredgade står navnet »Kornerupsgård«. Den store have er der ikke mere, midt gennem den går gaden »Kornerups Vænge«. — Langs vestsiden af Ringstedgade — på hele strækningen fra Bredgade til Borgediget — lå tømmerpladsen med lager- og kontorbygninger. I 1905 gik forretningen over på andre hænder. Endnu i 60 år holdt den stand her, indtil den stærkt voksende virksomhed flyttede uden for Røde Port.

Til en rummelig og fortræffeligt egnet parkeringsplads ved indfaldsvejene fra syd og vest er den tidligere tømmerplads' areal, trekanten Ringstedgade-Borgediget, erhvervet af Roskilde kommune.